

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

חמדת ימים HEMDAT YAMIM

פְּרֻשֵׁת הַשְּׁבוּעַ שְׁמוֹת תשפ"ג

וְאֵלֶּה שְׁמוֹת - בּוֹאוּ נָשִׂים אֶת הַשֵּׁם וְאֶת הַשֵּׁם בְּמָקוֹם

הרב יוסף כרמל, ראש כולל 'ארץ חמדה'

השבת אנו זוכים להתחיל שוב את הקריאה בחומש השני המכונה שְׁמוֹת.

זו הזדמנות מצוינת לברר מה זה שֵׁם? נבין גם איך זה קשור לְשֵׁם ואז נשתדל גם לשים כל דבר בְּמָקוֹם.

קריאת שמות הייתה הפעולה הראשונה של האדם לאחר יצירתו. וז"ל הכתוב: "וַיִּצְרֶה יְקֹנֶק אֱלֹהִים מִן הָאָדָמָה כָּל תַּיִת הַשָּׂדֶה וְאֶת כָּל עוֹף הַשָּׁמַיִם וַיְבִא אֵל הָאָדָם לְרִאוֹת מַה יִּקְרָא לוֹ וְכָל אֲשֶׁר יִקְרָא לוֹ הָאָדָם נָפֶשׁ תִּהְיֶה הוּא שְׁמוֹ: וַיִּקְרָא הָאָדָם שְׁמוֹת לְכָל הַבְּהֵמָה וְלְעוֹף הַשָּׁמַיִם וְלִכָּל תַּיִת הַשָּׂדֶה וְלֹא מָצָא עֹזֵר כְּנֶגְדּוֹ" (בראשית ב' ט - כ).

צריך להבין שני דברים:

א. למה קריאת שמות הייתה הפעולה הראשונה שהאדם נדרש לה?

ב. למה פעולה זו קשורה בהכרח להופעת האישה? שהרי ההופעה הבאה של קריאת שמות קשורה לקשר בין האדם ואשתו: "וַיִּקְרָא הָאָדָם שֵׁם אִשְׁתּוֹ תְּוָה כִּי הוּא הִיְתָה אִם כָּל חַי" (שם ג' כ).

לצערנו, אדם הראשון לא קרא בְּשֵׁם יְקֹנֶק.

הראשון שעשה זאת כראוי היה אברהם אבינו. פעולתו הראשונה של אברהם בארץ ישראל הייתה: "וַיִּרְא יְקֹנֶק אֶל אַבְרָם וַיֹּאמֶר

לְזַרְעֲךָ אֲתָן אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת וַיִּבֶן שֵׁם מִזְבֵּחַ לַיְקֹנֶק הַנְּרָאָה אֵלָיו: וַיַּעֲתֶק מִשָּׁם הַהָרָה מִקְדָּם לְבֵית אֵל וַיֵּט אֶהְלֵה בֵּית אֵל מִיָּם וְהָעִי מִקְדָּם וַיִּבֶן שֵׁם מִזְבֵּחַ לַיְקֹנֶק וַיִּקְרָא בְּשֵׁם יְקֹנֶק" (שם י"ב ז - ח).

אברהם הוא הראשון שקורא בְּשֵׁם יְקֹנֶק בדרך הנכונה, ומהרגע שהוא מגיע לארץ ישראל מצטרף הַשֵּׁם לְשֵׁם.

נוסיף שאלה שלישית: מה פרוש שֵׁם? (מודגש וחוזר שלש פעמים) ולמה הוא קשור לְשֵׁם?

כאשר התורה עוסקת במקום הנבחר = המובחר שבמקומות בעולם ובארץ ישראל = המקום בו נבנה בית הבחירה, התורה שבה ומדגישה את הקשר בין הביטויים הללו: "כִּי אִם אֵל הַמְּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְקֹנֶק אֱלֹהִיכֶם מִכָּל שְׂבָטֵיכֶם לְשׂוֹם אֶת שְׁמוֹ שֵׁם לְשִׁכְנוֹ תִּדְרָשׁוּ וַיְבָאֵת

שְׁמָה: וַהֲבֵאתֶם שְׁמָהּ..." (דברים י"ב ה-ו).

נתחיל בתשובה על השאלה השלישית - מה זה שֵׁם? כדי לענות, נחפש את המקום הראשון בתורה בו מופיע ביטוי זה והתשובה היא ממש בבראשית, וז"ל הכתוב בפסוק הראשון בתורה: "בְּרִאשִׁית בְּרָא אֱלֹהִים אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ". קולמוסים רבים נשתברו בניסיון להסביר את פשר הביטוי שְׁמָיִם. נציע כי ההופעה של שֵׁם ברבים היא שְׁמָיִם, או במילים אחרות, סה"כ כל הַשָּׁמַיִם. הַשָּׁמַיִם מסמלים את הופעת השכינה בעולם הגשמי, לכן אנו משתמשים בביטוי יראת שמים, או ח"ו, ליימן השמים תנוחמו".

ענה נציע תשובה לשאלה הראשונה בענין קריאת השמות. הַשֵּׁם של כל דבר אמור לבטא את המהות שלו, המהות היא הרמה וסוג הקשר עם הקב"ה. לכן הַשֵּׁם של האדם הוא כל כך חשוב. קריאת שם של כל אחד ואחד מבטאת את החיבור לבורא, החיים מתחילים בקריאת שם. אחת השאלות הראשונות שנשאל האדם עם הסתלקותו היא: מה שמו? (עיינו מסכת שמחות ספר חיבוט הקבר פ"א ח"ו ואורות הקודש ח"ב עמוד קלט).

ענה ברורה גם התשובה לשאלה השנייה והקשר לאשה. לאחר קריאת השמות לכל החיות, הבין האדם שהקשר שלו עם הַשָּׁמַיִם = השכינה = האלוקות תלוי בקשר הקדוש שנוצר בין האיש לאשתו - זכו שכינה ביניהם.

כך הבין אברהם אבינו עם עלייתו ארצה, שהמקום לקרא בְּשֵׁם יְקֹנֶק הוא ארץ ישראל. הביטוי המקביל לַשָּׁמַיִם, בלשון הקודש הוא הַמְּקוֹם. אי לכך, בכל מקום שמופיעים בו שלשת הביטויים שֵׁם, שֵׁם וּמְקוֹם הם באים לציון גילוי שכינה.

חומש שְׁמוֹת, החומש שמגלה שיש עם קדוש (ולא רק פרטים), עם שקשור קשר בל ינתק עם הקב"ה, עם המקום, עם השכינה נקרא חומש שְׁמוֹת.

הבה נתפלל כי נזכה להשכנת שכינה על כל איש ואישה שבונים בית נאמן בישראל. שכל אחד ואחת כפרט, ויחד כולנו כעם, נזכור תמיד את שמנו ואת הקשר להקב"ה.

נסיים את דברינו בתנחומים למשפחת ברנדמן לדורותיה, על הסתלקותו של אבי המשפחה, ראש וראשון לידידי 'ארץ חמדה' בשיקגו, ר' שמואל ברנדמן ז"ל. כשמו כן היה - שמואל, כל חייו היה עובד השם עובד אלקים בכל רמ"ח אבריו ושס"ה גידיו.

"מן הַשָּׁמַיִם תנוחמו".

לע"נ הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד

לְעִילּוֹי זְשֵׁמַת

הרב ישראל רוזן י"ג בחשוון תשע"ח	הרב יהושע רוזן ט"ו באדר א' תשפ"ב	מר משה וסרצוג כ" בתשרי תשפ"א	פרופ' ישראל אהרונז י"ד בכסלו תשפ"ג	הרב ד"ר ג'רי האכבוים י"ח באדר ב' תשפ"ב
מרת לאה מאיר כ"ז בניסן תשפ"ב	גב' צפורה בת יונה דונייר נלב"ע י"ב אדר א'	מר יצחק טרשנסקי כ"ח באדר תשפ"א	מר זליג וגב' שרה ונגרובסקי כ"ה בטבת תשפ"ב / י' בתמוז תשע"ד	מר שמואל וגב' אסתר שמש י"ז בסיוון / כ' באב
בלהה בת ישראל מרמורש ז"ל א' מנחם אב תשפ"א	הרב שלמה מרזל י' באייר תשע"א	הרב שמואל כהן שבט תשפ"א	ר' מאיר וגב' שרה ברכפלד (שרה - ט"ז בטבת תש"ף)	הרב אשר וגב' סוזן וסרטיל ט"ז בכסלו / אלול תש"ף
חיים לייב בן מיכאל קרייסל ב' בשבט	הרב ראובן וחיה לאה אברמן ט' בתשרי תשע"ו / כ' בתשרי תשפ"ב	ר' אברהם ומרת גיטה קליין י"ח באייר / ד' באב	ר' אליהו כרמל וגב' מלכה טויבע כרמל ח' באייר תשע"ו / י"א במנחם-אב תשס"ט	הרב אשר וגב' סוזן וסרטיל גב' ג'ולי קושיצקי י"ט באדר ב' תשפ"ב
לע"נ נפתלי בן שלמה מרמורש ז"ל כ"ז כסלו תשפ"ב	ר' שמואל וגב' רבקה ברנדמן ט"ז בטבת תשפ"ג / ח' באייר תשפ"א			

Eretz Hemdah

ארץ חמדה, ע"ר

רח' ברוריה 2, ירושלים 91080 Bruriya St.,

Tel: 02-5371485 טל: info@eretzhemdah.org WWW.ERETZHEMDAH.ORG

חֵמְדַּת הַשַּׁבֵּת

הרב בצלאל דניאל – ראש תוכנית מורנו מבית 'ארץ חמדה'

מוקצה – כלים שבורים וכלים מפורקים

כפי שהקדמנו לפני מספר שבועות, באופן כללי הגדרת מוקצה מחמת גופו היא דברים שאינם כלים ואינם אוכל. כלומר, חומרי הגלם הנמצאים בטבע וטרם עברו הכנה שלמה לשימוש האדם. בשבועות האחרונים עסקנו בשאלה באלו מצבים כלי נשבר באופן המחזיר אותו למצב של חומר שכבר אינו משמש את האדם ישוב להיחשב כמוקצה מחמת גופו. למדנו שאם שבר הכלי משמש שימוש משמעותי (בהגדרת 'משמעותי' עסקנו בשבועיים האחרונים), הוא לא יהיה מוקצה. אחרת הוא יהיה מוקצה.

נניח שדלת של ארון התפרקה ממנו בשבת. מה ניתן לעשות בדלת של הארון? כמובן שזה תלוי בסוג הדלת ובפרטים נוספים. ניתן וניתן להשעין אותה על הארון לכסות את מה שנמצא בארון וכדי להשפיע על מראה החדר. במקרה זה די ברור שדלת הארון לא תוגדר מוקצה. ניתן להשכיב אותה על בסיס ולשחק עליו משחק קופסה. אמנם זה אפשרי, אך לכאורה הדלת איננה עומדת לשימוש הזה. רצון הבעלים, מן הסתם, הוא להשיב את דלת הארון למקומה במוצאי השבת, ולא למצוא לה שימושיים חלופיים.

ניתן דוגמא נוספת, נניח שמשקפיים מתפרקים בשבת. הבורג יצא ממקומו, וכעת העדשה והידית נפרדים מהמשקפיים. ניתן להשתמש בידיה לערבב תה. ניתן להשתמש בעדשה כמעין זכוכית מגדלת. אך איש לא יעשה זאת, מפני שוודאי שהבעלים רוצים לשמור את חלקי המשקפיים בכדי שניתן יהיה לחברם שוב בצאת השבת.

הר"ן (על מסכת שבת דף קכב ע"ב) אומר שאכן יש לבחון את שאלת המוקצה של הכלים הללו לאור המבחנים שלמדנו בשבועות האחרונים: אם חלקי הכלים הללו עומדים לשימוש חלופי, הם אינם מוקצים. אחרת הם ייאסרו בטלטול מדין מוקצה.

אך בעלי התוספות חולקים על כך. הם אומרים שכל הדיון הקודם התמקד בשאלה אם החפץ השבור ראוי לשימוש, אחרת האדם יפסיק להשתמש בו, ובכך ישיב אותו לטבע (כפי שלמדנו, עצם המחשבה ומנהג העולם להשליך לאשפה עשוי להפוך חפץ שבור למוקצה). אך במקרה שלנו אין לאדם אף כוונה להשיב את החפצים הללו אל הטבע. האדם בהחלט מתכוון להשתמש בהם, פשוט לא במצבם הנוכחי. דלת הארון אינה מוקצה מכיוון שבצאת השבת האדם יחבר אותה שוב לארון, ואזי היא תמשיך לשמש אותו. חלקי המשקפיים יחוברו מיד אחרי השבת, ולכן הם לא איבדו את השימוש שלהם.

נראה שהר"ן חולק על כך מפני שאת האמירה הזאת ניתן לומר על כל דבר. על כל עץ ואבן שיש בחצר יכולים לטעון שמיד בצאת השבת האדם יכין אותם לשימוש. אך כרגע הם אינם מוכנים לשימוש, ולכן הם מוקצים. הוא הדין לחלקי הכלי: כרגע הם אינם משמשים את האדם בשום צורה. הפוטנציאל של התיקון אחרי שבת מעולם לא הוציא משהו מכלל היותו מוקצה.

בעלי התוספות יענו שיש הבדל בין חפץ שמעולם לא הוכן לשימוש, וחפץ שהוכן לשימוש והתפרק. החפץ שמעולם לא הוכן לשימוש מעולם לא יצא מכלל מוקצה. החפץ ששימש את האדם ועכשיו התפרק יצא מכלל מוקצה, וכל עוד האדם מתכוון להשיב אותו אל כנו אין הצדקה להגדיר אותו כמוקצה.

הצגה קרובה של הדברים תגדיר כך: מכיוון שבכניסת השבת העצם הזה לא היה מוקצה, הוא יהפוך למוקצה רק אם באמת יצא מכלל השימוש ודרכו וודאית אל האשפה. אם הוא היה שימושי בכניסת שבת, הוא יהפוך למוקצה רק אם הוא לא אמור לחזור ולהיות שימושי.

אך אם נגדיר כך, לכאורה זה יהיה נכון רק על כלים שהתפרקו בשבת עצמה. הגמרא (שבת דף קכב ע"ב) אומרת שאם התפרקו בשבת, ודאי שמותר לטלטל אותם, וחידוש המשנה הוא שמותר לטלטל אותם גם אם התפרקו לפני השבת. הר"ן מעמיד את המשנה והגמרא במקרה שחלקי הכלי עדיין שימושיים בשבת עצמה. אך בעלי התוספות מוכיחים מכאן את שיטתם: ביחס לשברי כלים, הגמרא אומרת שאם הם נשברו לפני השבת, סביר יותר שלא יהיו מוקצים, בגלל שהיעוד החדש שמצאנו להם רבץ עליהם כבר בכניסת השבת.

לעומת זאת, ביחס לכלי שהתפרקו, הגמרא אומרת את ההיפך: אם הם התפרקו בשבת, סביר יותר שהם לא יהיו מוקצים. יש חידוש בזה שהם לא יהיו מוקצים אפילו אם התפרקו לפני השבת.

ראו את לשון הרמב"ם, ושימו לב לכך שדבריו רומזים את שיטת בעלי התוספות: רמב"ם הלכות שבת פרק כה הלכה יב

כל הכלים הניטלין בשבת שנתפרקו דלתותיהן, כגון דלתות שידה תיבה ומגדל, בין שנתפרקו בשבת בין שנתפרקו קודם השבת מותר לטלטל אותן דלתות, וכן כל הכלים הניטלין בשבת שנשברו בין קודם השבת בין בשבת שבריהן ניטלין, והוא שיהיו שבריהן עושין מעין מלאכה, כיצד שברי עריבה לכסות בהן את פי החבית, שברי זכוכית לכסות בהן את פי הפך וכן כל כיוצא בזה, אבל אם אין השברים ראויין למלאכה כלל אסור לטלטלן.

ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org

הספר משטר ומדינה בישראל על פי התורה (4 כרכים) מאת הרב נפתלי בר אילן, יצא לאור בעריכה חדשה בהוצאת מכון "ארץ חמדה"

הספר מתמודד עם אתגרי השעה הניצבים בפני המדינה היהודית העצמאית ע"י ניתוח ובירור מקיפים במקורות. בין הנושאים הנדונים - משטר דמוקרטי ומלוכני, שלטון החוק, הפרדת רשויות, ביקורת שיפוטית, טוהר השלטון, מדיניות פסקלית ומוניטרית, שירותי רווחה, סל תרופות, איכות הסביבה, משפט בינלאומי, אמנת ג'נבה, כבוד האדם וחירותו, פיתוח האישיות, זכויות אזרח ועוד ועוד. זכה בפרס הרב קוק ובפרס הרב ישראלי של מכון ארץ חמדה.

הלכה פסוקה

תקצירים מתוך פסקי דין - רשת בתי הדין 'ארץ חמדה גזית'

עורך: הרב הדיין עקיבא כהנא, חוקר במכון משפט והלכה בישראל

בעל דירה ששיפץ את דירתו ופגע בשלד של הבניין

'ארץ חמדה גזית' ירושלים / אב תשפ"ב / תיק 82093

דיין: הרב עמוס ראבילו

המקרה בקצרה:

התובע והנתבע הינם כעת בעלי דירות בבניין משותף. הנתבע ביצע עבודות שיפוצים בדירתו, ובעקבות העבודה נוצרו סדקים נרחבים בדירות שמעליו. התובע קנה את הדירה העליונה בבניין ודחה את כניסתו לדירה לאחר התגלות הסדקים. הדיירים הזמינו מהנדס שקבע שאסור לגור בבניין מחשש להתמוטטותו, אך היו מהנדסים שקבעו שהדירות אינן מסוכנות למגורים, הדיירים פנו לעירייה, שדרשה מהנתבע לבצע תיקונים במבנה. מנגד מהנדסים אחרים הגישו חוות דעת מנוגדת וקבעו כי הבניין לא מסוכן למגורים. הדיירים הקימו נציגות שתייצג אותם מול הנתבע ומול העירייה. גם פנייה לבית המשפט נדחתה בטענה שהנושא נמצא בטיפול הנדסי.

התובע פנה לבית הדין, בכמה תביעות:

א. נגרם נזק לשלד הבניין ועל הנתבע לשלם פיצוי עבור זה.

ב. מחשש להתמוטטות התובע עיכב את כניסתו לדירה שקנה ונאלץ לשלם דמי שכירות.

ג. על הנתבע לשלם עבור שימוש ברכוש המשותף.

ד. על הנתבע להמציא חו"ד הנדסית נוספת שהבניין אינו מסוכן.

ה. התובע ביקש לקבל דיווח שוטף על התקדמות העבודות.

הנתבע טען שכיון שמהנדסים רבים קבעו שלא מסוכן לגור בבניין, וגם העירייה שלחה מפקחים לדירה, ולא הכריזה על הבניין כמסוכן, והנזק ליסודות תוקן, אין לחייבו בתשלום נוסף. עוד טען הנתבע כי הוא לא עשה שימוש חורג בשטח המשותף והוא מדווח באופן שוטף לנציגות הדיירים על התקדמות העבודות.

בית הדין הביא את הצדדים להסכמות בחלק מהסעיפים ובחלק מהם ניתן פסק דין.

הסכם הפשרה בקצרה הוא: על התקופה שבה התובע לא גר בדירתו, וכן עבור שכ"ט טו"ר ישלם הנתבע לתובע 1000 ₪ מתוך רצון טוב.

פסק הדין: על הנתבע להמציא אישור מהמהנדס שהמבנה תקין לשימוש, בנוסף, אסור לנתבע לתפוס שטחים משותפים, ועליו להורות למפקח הבנייה להיכנס לדירת הנתבע ולוודא שאין שם נזקים.

נימוקים בקצרה:

א. האם המבנה ראוי למגורים

בית הדין אינו דן האם המבנה ראוי למגורים מבחינה הנדסית, אלא רק מחליט בהיבט המשפטי. התובע דרש שהנתבע ימציא מכתב מהמומחה שהמבנה תקין, הנתבע טען שלא ניתן להוציא אישור כזה שהוא מעבר לסמכותו של המהנדס, אלא רק אישור על כך שמצב המבנה חזר לקדמותו. ואכן, בסיום התהליך המהנדס יוציא אישור כזה בלבד.

בית הדין מקבל את עמדת הנתבע וזאת משום שבמקרה שלפנינו יש מחלוקת בין המהנדסים האם הבניין ראוי למגורים, ויש ללכת בו אחר הרוב (ש"ך חו"מ מו, סו, נתיבות המשפט מו, ז ומאמרו של הרב עדו רכניץ "עדות מומחה בהלכה", משפטי ארץ ה: בית הדין לממונות). כיון שרוב המהנדסים סבורים שהמבנה אינו מסוכן הרי שיש לסמוך עליהם. בית הדין דחה את טענות התובע כנגד המהנדס בטענה שאין לפסול מומחה רק על בסיס שמועות שהוא נוגע בדבר, בלי שהטענות התבררו. עצם זה שהמומחה כתב שהבניין תקין על סמך עדות הקבלן, אין בכך כדי לפסול אותו. בנוסף, גם אם המבנה אינו ראוי למגורים לא ברור שניתן לחייב את הנתבע שכן הנתבע פעל לפי הוראות המהנדס, והוא זה שאחראי לנזק במקרה כזה (חוקי התורה הסתמכות סעיף 6-7). בכל מקרה יש להטיל את האחריות על ההנדסאי שאישר את הפעולות שגרמו לסדקים. למרות כל זאת כדי לפייס את התובע, הנתבע יבקש מהמומחה אישור בכתב שאין סכנה להתגורר בבניין.

ב. תשלום על שימוש בשטח המשותף

הרכוש המשותף שייך לכלל הדיירים, ולפי סעיף 52 לחוק המקרקעין כל חלקי הבית המשותפים, מוגדרים כחלק של כולם, וכמו שנאמר במשפטי שכנים עמ' יב, מכאן נובע שכל מי שמשתלט על רכוש משותף ללא הסכמת הדיירים הוא גזלן, ולכן אסור לאחד השכנים להשתלט על הרכוש המשותף. אשר על כן, אסור לנתבע להשתלט על שטחים משותפים בבניין.

למעבר לפסק הדין

ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org

<p>לע"נ שלמה דוד בן זלמן ושרה אבנית ז"ל נלבי"ע סיון תשע"ט</p>	<p>לע"נ רבי יעקב ז"ל בן אברהם ועישה וחנה בת יעיש ושמחה סבג</p>	<p>לע"נ גב' לוריין הופמן ז"ל</p>	<p>לע"נ חיים משה בן קוקה יהודית כהן ז"ל נלבי"ע ז' בתשרי תשע"ה</p>	<p>לע"נ סוזי בת עליזה כהן ז"ל נלבי"ע כ"ד בחשוון תשע"ח</p>
לע"נ הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד				

אֶרֶץ אֶגְדָּה

הרב מרדכי הוכמן

שמות השבטים כסיבה לגלות ולגאולה

ספר שמות הוא הספר השני מתוך חמשת חומשי תורה, ואברבנאל מכנה אותו 'ספר הגלות והגאולה'. הספר פותח במילים: "וַיֹּאֲלֶה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים מִצְרָיִם...". כתוב דומה נמצא כבר לפני כן בספר בראשית (מו, ח): "וַיֹּאֲלֶה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים מִצְרָיִם...". והמפרשים התקשו מדוע צריך הכתוב להזכיר את שמותם בשנית גם בתחילת ספר שמות. רש"י פירש שהדבר נועד להראות את חיבתם של ישראל, ובמפרשים האחרים מובאים פירושים נוספים. בספר שם משמואל הביא שגם מדרש רבה מתייחס לקושי זה, וכך נאמר במדרש:

"וַיֹּאֲלֶה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. על שם גאולת ישראל נזכרו כאן, ראובן, שנאמר 'רָאָה רָאִיתִי אֶת עֲנֵי עַמִּי'. שמעון, ע"ש 'וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת נַאֲקָתָם'. לוי, ע"ש שנתחבר הקדוש ב"ה לצרתם מתוך הסנה לקיים מה שנאמר 'עֲמוּ אֲנֹכִי בְּצַרְהָ'. יהודה, על שם שהודו להקב"ה..."

וביאר בספר שם משמואל לפי המדרש, שהקב"ה הקדים להזכיר את שמות בני ישראל בתחילת הספר כדי להראות שהוא ברא את הרפואה (הגאולה העתידה) קודם שהביא עליהם את המכה המסופרת בהמשך שהיא ייסורי הגלות והשעבוד במצריים. והשמות מרמזים באופן סגולי על הגאולה העתידה, ואם לא היה בורא את הרפואה הזו מתחילה הוא לא היה מביא עליהם את ייסורי השעבוד.

דברי הבעש"ט

גישה שונה מביא כאן תלמיד הבעש"ט רבי יעקב יוסף הכהן (כ"ץ) בספרו 'צפנת פענח' בשם רבו:

"והטעם שנמנו כאן ראובן שמעון וגו' אף על פי שנמנו בחייהן, הוא, כי שם (*בספר בראשית) השמות מורין לשבח, וכאן בגלות מצרים רימזו השמות על גלות הנשמה, כי שם נימנו שמות בחייהן דייקא, דהיינו תואר צדיק שנקרא ח"י. ונקרא ראובן ראו בן – שיראה תמיד שיהי' בתואר בן, ואם יש לו איזה חטא יהיה חטאתו נגדו תמיד. וזהו שמעון – שם עון. לוי – שנתחבר אליו השי"ת שהוא מצות 'ובו תדבק' (דברים י, כ)... מה שאין כן כאן בגלות (*תחילת ספר שמות) נמנו שמותן על שם גלותן, גלות הנשמה, דשמעתי ממורי (*הבעש"ט) זלה"ה ראובן שמעון לוי ויהודא, כי מה שהוא לומד ומתפלל הוא להתפאר ולומר – ראו שאני בן, שמעון – שיהי' (שמוע) [שמעון] הולך למרחוק, לוי – שהוא מתחבר אל אנשי החסידים שיהי' בתואר החסידים שיוודו אותו וישבחו אותו, ודפח"ח. ולכך מן גלות הרוחני שהי' – בני ישראל פרו וישרצו ותמלא הארץ אותם, שעשו מן צורה חומר, מזה נמשך הגלות הגשמי, ויקם מלך חדש על מצרים לחדש גזירותיו."

מן הדברים עולה, שהבעש"ט הבין ששמות השבטים נדרשים בתחילת ספר שמות לגנאי. ואצל צאצאי השבטים התפתחו תכונות של גנאי, שיש לדרוש אותן מתוך משמעות השמות של אבותיהם. כגון, שבצאצאי ראובן התפתחה תכונה של התבלטות על פני האחרים, שנרמזת במילים "ראו שאני בן". ובצאצאי שמעון התפתחה תכונה של התבלטות שנרמזת במילים "שיהיה שמעו הולך למרחוק". ובצאצאי לוי התפתחה תכונה של עשיית דברים לא לשם שמיים אלא כדי לקבל שבחים, והם 'מתלווים' אל החסידים כדי שיוודו אותו וישבחו אותו. וכן התפתחו תכונות שליליות בשאר השבטים מתוך שמות אבות שאר השבטים, שאף אותם ניתן לדרוש לגנאי.

ידוע שדרכו של הבעש"ט היתה ללמד זכות ולראות את הטוב שבכל אחד ואחד מישראל. ויש להבין מה ראה לפרש כאן, בתחילת ספר שמות, שלא כדרכו. ונראה שהכתוב עצמו מרמז לכך, וכדלקמן.

חלוקת השבטים לקבוצות נפרדות

שמות השבטים מוזכרים בכמה מקומות בתורה, וצריך להתעמק ולהבין את הסדר שבו הם מוזכרים שם. בכל אופן בתחילת ספר שמות הם מוזכרים בחלוקה לקבוצות הבאות:

וַיֹּאֲלֶה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים מִצְרָיִם אֶת יַעֲקֹב אִישׁ וּבֵיתוֹ בָּאוּ: רְאוּבֵן שְׁמֵעוֹן לְוִי וַיהוּדָה: יִשְׁשַׁכָּר זְבֻלֹן וּבְנֵימִן: דָּן וְנַפְתָּלִי גָד וְאָשֶׁר: וַיְהִי כֹל נֶפֶשׁ יִצְאֵי יֶרֶךְ יַעֲקֹב שְׁבַעִים נֶפֶשׁ וַיּוֹסֶף הָיָה בְּמִצְרַיִם:

ראובן שמעון לוי ויהודה, מוזכרים כחטיבה ראשונה ועצמאית. הדבר ניכר בכך שוא"ו החיבור מוזכרת לפני השם יהודה, והיא באה לחתום אותו בסוף הרשימה הראשונה, ובנוסף לכך לאחר השם יהודה מובא גם סימון של 'סוף פסוק'. לאחר הקבוצה הראשונה מוזכרים "יששכר זבולן ובנימין", גם כאן וא"ו החיבור שמוזכרת לפני השם בנימין מחברת אותו ליששכר וזבולון, והסימון של סוף פסוק מסמן שזו קבוצה נפרדת שנייה. וצריך להבין מדוע לא מוזכרים כל בני לאה יחד, כפי שהם נמנים לקבוצה אחת בירידה למצרים בספר בראשית. וכפי שהם מוזכרים בקבוצה אחת בספר דברי הימים (א ב, א): "וַיֹּאֲלֶה בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רְאוּבֵן שְׁמֵעוֹן לְוִי וַיהוּדָה יִשְׁשַׁכָּר וְזְבֻלֹן...". מדוע בתחילת ספר שמות לא נכללו יששכר וזבולון בקבוצה אחת עם אחיהם הגדולים, והרי כולם בני לאה.

ונראה שהתורה מרמזת כאן לתכונה של התבלטות והתנשאות שהיתה לאחים הגדולים ראובן שמעון לוי ויהודה על פני אחיהם הצעירים יששכר וזבולון. ארבעת האחים הגדולים נולדו סמוכים זה אחר לזה. לאחר מכן פסקה לאה מללדת, ובלהה שפחת רחל ילדה שני בנים ליעקב. וכאשר לאה ראתה זאת היא נתנה ליעקב את זילפה שפחתה כדי שיעקב ילד ממנה בנים, ואכן נולדו מזלפה שני בנים. ורק לאחר שמסופר על לידת ארבעת בני השפחות, מסופר שלאה חזרה והולידה את יששכר וזבולון ליעקב. ונמצא שלפי פשוטו של הכתוב, היה פער של כמה שנים בין ארבעת בני לאה הראשונים לבין שני בני לאה האחרונים. ואפשר שארבעת הבנים הגדולים הרגישו שהם אלו שמחליטים את ההחלטות במשפחה, ושאר האחים צריכים לקבל את הכרעותיהם בלא לערער עליהם. ולכן ארבעת האחים הגדולים נמנים בקבוצה הנפרדת הראשונה, משם שלדעתם הם 'האנשים הקובעים', והם התנשאו על שאר אחיהם ובכללם בני לאה הקטנים.

שני בני לאה הצעירים יששכר וזבולון סבלו מעט בשל ההתנשאות של אחיהם הגדולים, אך הם ניחמו את עצמם בכך שהם בנים של לאה שהיתה גבירה, כלומר אשת יעקב, ולא במעמד של שפחה. ובכך הם יכולים להתנשא על פני האחים דן ונפתלי גָד וְאָשֶׁר

שאמנם היו מבוגרים מהם אך היו בני שפחות. ואל הקבוצה של יששכר וזבולון הצטרף בנימין שאמנם היה צעיר מכולם, אך היה גם הוא בן גבירה, שהרי רחל ולאה היו גבירות. ונמצא שהמכנה המשותף של בני הקבוצה השניה הוא שהם בנים צעירים של בני הגבירות.

בקבוצה השלישית נמצאים בפסוק נפרד ארבעת בני השפחות שחשו נחותים כלפי בני הגבירות. אולם הכתוב מרמז שגם בתוכם היו מעמדות, שכן לאחר המילה נפתלי מופיעה וא"ו החיבור שמרמזת שקיימת תת-קבוצה נפרדת שמכילה את "דָן וְנַפְתָּלִי", בניה של בלה שהיתה שפחת רחל. ונראה שהם הרגישו התנשאות על שני אחיהם הצעירים "גָד וְאָשֶׁר" שהיו בני זלפה השפחה. ונראה שהטעם לכך היה משום שלאחר מות רחל העביר יעקב את מיטתו לאהל בלהה, והדבר התפרש שהוא מחשיב את בלהה בתור אשתו (ואולי במעמד של גבירה), ולא מצאנו שהתייחס כך לזלפה.

ונמצא שהכתוב מרמז בתחילת ספר שמות לחלוקה לקבוצות, שלפיה כל אחת מהקבוצות חשה התנשאות על הקבוצה שתחתיה. והבעש"ט חש בכך והוא בא ומוסיף שגם בתוך הקבוצה עצמה כל אחד רצה להתנשא על פני האחר. ולכן דרש הבעש"ט על השם ראובן: "כי מה שהוא לומד ומתפלל הוא להתפאר ולומר - ראו שאני בן". ועל השם שמעון: "שיהי' שמעו הולך למרחוק", וכו'.

ההתנשאות סיבת הגלות, וביטול ההתנשאות שורש הגאולה.

מצב שכזה שבו כל אחד מישראל מנסה להתנשא על פני חבירו, מביא לכך שבסופו של דבר הגויים באים ומתנשאים על פני כל אחד ישראל, וכפי שמסיים הבעש"ט: "שעשו מן צורה חומר, מזה נמשך הגלות הגשמי, ויקם מלך חדש על מצרים לחדש גזירותיו."

ושורש גאולתם של ישראל החל כאשר משה רבנו שגדל בבית פרעה בתור נסיך מצרי, ביטל את הרגשת ההתנשאות שהיה יכול להרגיש בשל כך, ואדרבא סיכן את עצמו כדי להציל את אחיו, כמסופר (שמות ב, יא-יב): "וַיְהִי בַּיָּמִים הֵהָם וַיִּגְדַּל מֹשֶׁה וַיֵּצֵא אֶל אָחִיו וַיֵּרָא וַיֵּרָא אֵישׁ מִצְרַיִם מִפְּהַ אֵישׁ עִבְרִי מֵאֶחָיו : וַיִּפֶן כֹּה וַיֵּרָא וַיֵּרָא כִּי אֵין אִישׁ וַיֵּרָא אֶת הַמִּצְרַיִם וַיִּטְמָנְהוּ בַּחֹל :"

וברור שהבעש"ט אינו חולק על דברי מדרש רבה שבשמות השבטים רמוזה הרפואה לגלות, ושמות השבטים נדרשים לטובה. אלא שהוא מוסיף על דברי המדרש, ומגלה שבאופן שהוזכרו השמות בתחילת ספר שמות מרומזת גם הסיבה לגלות. ונמצא שהכתובים האלו מרמזים הן על סיבת הגלות והן על סיבת הגאולה. ומרומז, שגם כאשר אדם מישראל חטא בהתנשאות על פני חברו ועקב כך נגזר עליו מה שנגזר, הרי שהקב"ה רואה בעוניו ('ראובן') ושומע את תפילתו ('שמעון') ומושיעו.

לע"נ אמו"ר רחל בת ר' בנימין בונים ע"ה

מתפללים לרפואתם השלימה, בתוך שאר חולי עם ישראל, של:		
<p>טל שאול בן יפה ר' יצחק בן בריינדל גיטה חוה ראנלה בת פיילא משה בן רחל עובדיה בן אסתר מלכה יוסף בן אורית</p>	<p>ניר רפאל בן רחל ברכה מאירה בת אסתר הילה צפנת בת שרה טובה הילל בן תמר שפרה אריה יצחק בן גאולה מרים</p>	<p>אורי לאה בת חיה תמימה נטע בת מלכה רבקה בת שרה בלה ירחמיאל בן זלאטה רבקה חיים מרדכי פרץ בן אסתר מילכה מיכאל אלכסנדר אברהם בן שרה מלכה</p>

שׁוֹ"ת בְּמַרְאֵה הַבְּזֵק

(מתוך ח"י)

Padova, Italy

פדואה, איטליה
שבט תשע"ז

בית העלמין העתיק במנטובה

השאלה

לקי"ק של מנטובה כבר יותר ממאתיים שנה אין בעלות על בית העלמין העתיק שבעיר, שלפי המסורת המקומית נקברו במקום רבינו מנחם עזריה מפאנו ורבינו משה זכות. במשך הזמן עבר אותו השטח לבעלותה של האימפריה האוסטרו-הונגרית ולאחר מכן לממלכת איטליה, תמיד כשטח צבאי. בשנים האחרונות עיריית מנטובה, שהיא בעלת השטח היום, התחילה לבצע בו עבודות כחלק מפרויקט לשיפור המקום. ואנו שואלים:

עד כמה יש לנו אחריות הלכתית בהתחשב בכך שבשטח נמצאים קברים?

האם המקום איבד את קדושתו בגלל שעבר מבעלותה של הקהילה לבעלות גויים?

האם אנחנו חייבים לדרוש לכל הפחות את פינוי העצמות של הנקברים במקום?

תשובה

- א. ישנם דינים רבים הנוגעים למעמד בית הקברות, ולאופן ההתנהגות בו. ישנם דברים האסורים בהנאה מדאורייתא¹, ישנם דברים האסורים מדרבנן מפני כבוד המת², וישנם דברים שאסור לעשות משום לעג לרש³.
- ב. דינים אלו נוהגים גם כאשר בית הקברות אינו תחת בעלות יהודית⁴.
- ג. כאשר השלטון רוצה להשתמש בשטח בית הקברות למטרה אחרת, ישנה חובה למחות במטרה לשמור על קדושת המקום⁵.
- ד. יש אומרים שהחובה למחות היא רק כאשר הדבר אינו כרוך בהוצאות כלכליות גדולות, וכן כשהדבר לא יפגע ביחסים של השלטון עם היהודים⁶.
- ה. לעומת זאת, יש חולקים ואומרים שיש חובה למחות אפילו כשהדבר כרוך בהוצאות כלכליות גדולות⁷. ונראה שבמקרה הצורך (כלומר שההוצאות הגבוהות מקשות על בני הקהילה⁸) ניתן לסמוך על הדעה הראשונה⁹.
- ו. במידה והשלטון ממשיך ככוונתו להשתמש בשטח בית הקברות (בין במידה ולא מחו, ובין במידה ומחו ולא עלתה בידם), יש אומרים שצריך לפנות¹⁰ את הקברים למקום אחר¹¹, ויש אומרים שאין צורך בדבר¹². ונראה שלמעשה הדבר תלוי באופן השימוש של השלטון המקומי בשטח, ועיינו בהערה¹³.
- ז. במידה ומפנים את הקברים, יש לעשות זאת על פי כללי ההלכה המתומצתים בהערה¹⁴.

¹ "משום דמת וכל הנך הנקבר בו איסורי הנאה נינהו" (רש"י סנהדרין מז ע"ב ד"ה "אמרי ליה לשמואל"), משום שהוקש לעגלה ערופה ולעבודה זרה (סנהדרין מז ע"ב). למעשה מה שאסור מדאורייתא זה קבר בנין (שו"ע יו"ד סימן שסד סעיף א), ובזמננו - הנדבכים שבונים על הקבר, ואבני האוהל או הקרשים המשמשים כאוהל בתוך הקבר (גשה"ח חלק א פרק כז, סעיף ג). גם בעפר שלוקח מחפירת הקבר והוחזר וכוסה בו מחמירים, וכן מחמירים במצבה שחוברת לקבר (רמ"א שם). ועיינו בערוך השולחן סעיף ה שמחלק בין מצבה שעל הקבר לבין מצבה שהיא בצד הקבר.

² מגילה כט ע"א, ואלו הם הדברים האסורים: אין נוהגין בו קלות ראש, אין מרעין בו בהמות, אין מוליכין בו אמת המים, ואין מטיילין בו קפנדריא (שו"ע יו"ד סימן שסח סעיף א). אין נפנין בו, אין אוכלים ושותים בו, ואין מחשבין בו חשבונות (רמ"א שם).

וכן אסור להשתמש בעפר שבצדדי הקבר ושתחתיו (כל עוד לא נתערב בהם מרקב המת או מבגדיו או מעפר הבניין - דאז אסורים מדאורייתא) ובגידולים (צמחים פירות ואילנות) שגדלו מעל הקברים מפני כבוד המת. אבל לצורך רפואה או לצורך בית הקברות (תיקון או שמירה) מותר (רמ"א שם, גשה"ח חלק א פרק כז, סעיף ד, וחלק ב פרק ד). וכן אסור להשתמש במצבה שניתנה בצד הקבר, וכן אסור ללכת על גבי קברים ומציבות (גשה"ח חלק א פרק כז סעיף ג).

יש לציין בקיצור שיש בטעם דין זה מחלוקת גדולה: האם איסורים אלו נובעים מקדושת המקום, משום שיש לבית הקברות דין קדושת בית כנסת (כך למד השלטי גיבורים (סנהדרין טו ע"א. מדפי הרי"ף) בדעת הרמב"ם, וכן כתב בשו"ת חתם סופר (יו"ד שלה), וכן פסק בשו"ת דעת כהן (סימן רא); או שכל איסורים אלו הם רק מפני כבוד המת. ועיינו עוד באריכות בנידון בגשה"ח (חלק ב, פרק ד אות ו), במראה הבזק (חלק ה תשובה צט), תחומין (כרך יח עמ' 259).

³ אין קורין ושונין בו (רמ"א הנ"ל), אין הולכין בו בתפילין ובציצית מגולין, ולא יהלך עם ספר תורה בזרועו, וגם לא יתפלל בו. ואם הוא בריחוק ד' אמות, או שיש מחיצה - מותר (שו"ע יו"ד סימן שסז).

⁴ כן משמע מהשו"ת (שהובאו בהערות 6-13) שדנו בארוכה בדיני בית קברות שאינם יהודים השתלטו עליו, ואף אחד לא העלה סברא להקל מפאת שלא חלים דיני בית הקברות כאשר הבעלות עברה לאינם-יהודים (וההפך הוא הנכון, שהרי דנים שם על איסורי הנאה וכבוד המתים - מוכח שדיני בית הקברות נשארו בתוקפם).

וכן כתבו במפורש הפוסקים בדורות האחרונים, שלא מועיל מכירת בית הקברות (וכ"ש כאן שלא הייתה כלל מכירה, אלא סוג של הלאמה) בכדי להפקיע את קדושתו ואת דיניו (כ"כ הרב יצחק קוליץ (הובא בתחומין כרך יח עמ' 252), גשה"ח חלק ב עמ' סב ועמ' עג, אג"מ יו"ד חלק ג סימן קנא, מנחת שלמה חלק ב סימן צג).

⁵ רמ"א יו"ד סימן שסח סעיף א.

⁶ בשו"ת תרומת הדשן (סימן רפד) דן במקרה שבו אחד מעבדי המושל הכניס סוסים לבית הקברות לרעותם שם בעל כרחם של הקהל, האם מחויבים למנוע זאת על ידי שוחד. ופסק תה"ד ש"ודאי צריכים לטרוח כדי למחות בידו משום כבודן של מתים. אבל אם חוששין הרבה לרשע ותקלה, או שהיו צריכין להוציא הוצאות מרובות, נראה דלא מחייבין בהכ"י. והביא ראיה לדבריו, שכמו שלצורך רפואה הותרו את כבוד המתים (להשתמש בעפר - עיינו הערה 2), הוא הדין בדוחק הציבור דהוי כהצלה לרפואה. וכן פסק הרמ"א (יו"ד שסח סעיף א).

ובדעת כהן (סימן רכא) פסק כה"ד והרמ"א, וביאר שטעמם הוא משום "שאין לנו מקור לחייב הוצאות מרובות על קלות ראש שאחרים עושים כדי למנוע אותם מזה... ואין זה נחשב לקלות ראש מצדנו אם אין לנו אפשרות להכביד הוצאה מרובה".

⁷ בשו"ת שיבת ציון (בנו של הנודע ביהודה) סימן סב הקשה על עיקר דינו של תה"ד ("אין לדמות לקיחת עפר מקבר לרעיית בהמות"), וכתב עוד שאפילו לפי תה"ד אינם מחויבים בהוצאות רבות דווקא כאשר הביזיון הוא עראי (רעיית בהמות) אבל בביזיון המתקיים לעולם (דרך לרבים) מחויבים להוציא הוצאות בכדי יכולתם (ועיינו בדעת כהן הנ"ל שדחה חילוק זה). וכן כתב בסימן סג.

⁸ גם משו"ת מנחת אלעזר (לרב ממונקאטש, חלק ב, סימן נא) משמע שמחויבים להוציא הוצאות מרובות בכדי למנוע פיגועי קברים. עיינו בדעת כהן הנ"ל שפסק שמכיוון "שאין יסוד לחייב בהוצאה מרובה להסיר הביזיון... נשאר כל חיוב הזה של ריבוי הוצאה רק מצד מנהג של ישראל קדושים", ואם כן לא ניתן לחייב להשתתף בהוצאות, אלא שראוי להשתתף כל אחד ואחד לפי כוחו, "וזכות ישיני עפר הקדושים תעמוד לכל המסייעים בדבר מצוה רבה זו".

⁹ נראה שלהלכה ניתן לסמוך על שיטת המתירים, מכיוון שרבו העומדים בשיטה זו (תה"ד, רמ"א, הרא"ה קוק). ואפילו אם נאמר שדברי השיבת ציון יוצרים אצלנו ספקא דניגא, הרי כלל נקוט בדינו שהמוציא מחבירו עליו הראיה, וכמו שכתב בדעת כהן הנ"ל, "הבא לחייב את הציבור או את היחיד מישראל... צריך הוא להביא ראיה".

אמנם, יש לציין את תשובת האג"מ (יו"ד חלק א סימן רמז) בדבר "ביה"ק דקראקא אשר רבותינו גאוני העולם הרמ"א זצ"ל ועוד נמצאים" והממשלה צתה לבנות שם דרך לרבים, שפסק שאפילו לדעת תה"ד והרמ"א מחויבים להוציא הוצאות מרובות בכדי למנועם מזה. והטעם, מפני שמחויבים לכבדם מצד כבוד התורה וכבוד הרב. ולפי"ז, אם ישנם תלמידי חכמים מובהקים הקבורים בבית הקברות (כמו שעולה מנוסח השאלה) יש מקום לומר שמחויבים להוציא הוצאות מרובות מפני כבוד התורה. אך אפשר לומר שדעה זו של האג"מ אינה מוסכמת לכו"ע, וכן משמע מדברי הדעת כהן הנ"ל שפסק שאין צריכין להוציא הוצאות מרובות מעיקר הדין אע"פ "שבניניהם נמצאין ודאי גדולי קדמונינו אשר מימיהם אני שותים".

עוד אפשר לומר שגם האג"מ עצמו דיבר רק על כבוד התורה של פוסקי הדורות (במקרה הזה - הרמ"א) וכדבריו שם "שהם רבותיהם של כל ישראל בדרום ובדורות שאחריהם עד עולם". ואע"פ שלא משמע כן מדבריו ("ואבל בת"ח, וכ"ש כאלו שהם רבותיהם של כל ישראל...") עדיין הדבר צריך עיון, וכמו שכתבנו לעיל - יש כאן מעין המוציא מחבירו עליו הראיה.

¹⁰ כתב השו"ע חלק יו"ד סימן שסג סעיף א: "אין מפנין המת והעצמות; לא מקבר מכובד לקבר מכובד, ולא מקבר בזוי לקבר בזוי, ולא מבזוי למכובד, ואין צריך לומר ממכובד לבזוי". וטעם הדבר משום בזיון המת, בלבול וחדרת הדין. ובמקרים מסוימים הותרו לפנות את המת, והם: "בתוך שלו, אפילו ממכובד לבזוי מותר, שערב לאדם שיהא נח אצל אבותיו. וכן כדי לקוברו בארץ ישראל מותר. ואם נתנוהו שם על מנת לפנותו מותר בכל ענין. ואם אינו משתמר בזה הקבר, שיש לחוש שמא יוציאוהו עובדי כוכבים או שיכנסו בו מים או שהוא קבר הנמצא - מצוה לפנותו" (עכ"ל השו"ע). הטעם בכל אלו, שבהם הפינוי הוא לטובת הנפטר.

ישנו מקרה נוסף שבו מותר לפנות מת, והוא: "קבר המזיק את הרבים כגון שהוא סמוך לדרך אפילו נקבר שם מדעת בעל השדה מותר לפנותו..." (שו"ע יו"ד סימן שסד סעיף ה).

ועיינו עוד מדינים אלה בגשה"ח חלק א פרק כו.

¹¹ כן כתבו בשו"ת"ם רבים, ונביא את עיקר סיבות חובת / היתר הפינוי:

- א. חובת פינוי: הליכת בני אדם על הקברים הוי ביזיון (כ"כ השיבת ציון סימנים סב ו-סג, מנחת אלעזר חלק ב סימן לד, כתב סופר יו"ד סימן קפד, דודאי השדה סימן עא. אך ק"ק, מנלן שמותר לפנות בעקבות ביזיון כזה? ואולי טעם זה רק הוי סניף ביחד עם טעמים נוספים. ועיינו בשו"ת במראה הבזק חלק ה תשובה צה).
  - ב. חובת פינוי: חשש מחפירות בקרקע, והוצאת עצמות המתים, על פי ההיתר המוזכר בשו"ע (יו"ד שסג סעיף א) (שיבת ציון הנ"ל, מנחת אלעזר הנ"ל, חת"ס יו"ד סימן שלד, כת"ס הנ"ל, מהר"ם שיק בתשובה יו"ד סימן שנג, קול מבשר ח"ב סימן ט).
  - ג. היתר פינוי: קבור בשטח שבבעלות אינם יהודים (חכם צבי סימן נ, נודע ביהודה מהדורא קמא חלק יו"ד סימן פט, חת"ס הנ"ל. בביאור סיבה זו נאמרו מספר הסברים: א. קבור בקבר שאינו שלו. ב. שלא יהיה אינו יהודי קבור בצד ישראל. ג. ביזיון להיות קבור ברשות האינו יהודי. ועוד).
  - ד. היתר פינוי: שלא יגיעו בטעות למכשול של טומאת כהנים (ולכן נח למתים להתפנות, שלא יבוא תקלה על ידם. מהר"ם שיק הנ"ל, דודאי השדה הנ"ל).
  - ה. היתר פינוי: מדינת דמלכותא השלטון יכול לקחת את הקרקע לעצמו (להלאים), ואם כן נמצאים קבורים במקום שאינם שלהם, ומותר לפנות בכדי לקבור בתוך שלו (מהר"ם שיק הנ"ל, דודאי השדה הנ"ל).
  - ו. היתר פינוי: נח למתים שיפנו אותם כדי שהקרובים יוכלו לבוא ולהתפלל על קברם (כת"ס הנ"ל בתור עוד סניף).
- ¹² כן משמע מדברי תה"ד ופסק הרמ"א הנ"ל, שלא הזכירו שיש לפנות את הקברים מפני בזיונם במקרה שאי אפשר למנוע את הביזיון (הוצאות מרובות או חשש תקלה). ואע"פ שבשו"ת שיבת ציון (סימן סב) כתב שדברי תה"ד הם דווקא בביזיון עראי, כבר הזכרנו לעיל שבדעת כהן (סימן רכא) דחה דבריו ופסק שאין חילוק בין ביזיון עראי לבין ביזיון קבוע (אלא שלפי הרא"ה קוק ראוי מצד מדת חסידות ומוסריות לפנות את הקברים גם כאשר ההוצאות הם מרובות).
- כמו כן, יש טעמים שכתבו הפוסקים לאסור פינוי הוא שמא יאמרו היתרו פרושים את הדבר, ודבר זה יכול להוביל לחששות שונים:
- א. שמא יבואו יהודים לפנות מתים כאשר אין היתר בדבר (חת"ס ח"ו סימן לו).
  - ב. שמא יבואו גויים לפנות בתי קברות נוספים בטענה שהיהודים עצמם מפנים את מתיהם (אג"מ יו"ד חלק ג סימן קנא, וכן בשו"ת שרידי אש חלק ב סימנים קב; קד אות ג).
- וכן פסק למעשה הרב יצחק קוליץ (הובא בתחומין כרך יח עמ' 253) שעדיף לבנות מבנים מעל בית הקברות ולא לפנות את הקברים (אמנם, שם היתר את הבנייה בתנאי שלא יחפרו בקרקע בית הקברות, ועיינו עוד בהערה 13).
- ¹³ אע"פ שרוב רובם של האחרונים פסקו שיש לפנות את הקברים, נראה שיש מקום לחלק בסוג השימוש והעבודות בשטח. כלומר, האם העבודות כוללות את חפירת הקברים והוצאת העצמות (שאיזו לכולי עלמא מותר לפנות כמו שמפורש בשו"ע), או האם מדובר בעבודות המוגבלות על פני הקרקע. כמו כן האם השימוש המיועד לשטח יגרור בעקבותיו ביזיון (כמו שדיברו האחרונים על דרך לרבים וכדומה) או לא (מניסוח השאלה לא ברור מה כלול ב"עבודות שנכללות בפריקט לשיפור המקום"). במילים אחרות, האם יש כאן "ביזיון" למת, או רק "פגיעה בכבוד" המת.
- ובטעם החילוק אפשר לומר שאינו דומה ביזיון של פגיעה במתים עצמם, שבו השו"ע התיר להדיא לפנות – ואפילו "מצווה לפנותו", לבין ביזיון הנובע משימוש שאינו ראוי בבית הקברות – פגיעה בכבוד המתים (שזה היה המקרה במקור ההיתר שלא לפנות המוזכר בתה"ד), וכבר רמזנו לזה בהערה 11.
- ולכאורה היה מקום לדייק את החילוק הנ"ל בחת"ס (יו"ד סימן שלד) שכתב שאי אפשר להטיל על הציבור הוצאות רבות של בניית חומה על מנת לשמר את הקברים, אלא צריך לפנות את הקברים. והקשה הרב ישראל רוזן (תחומין כרך יח עמ' 269 הערה 15) שלכאורה גם פינוי הקברים כרוך בהוצאה מרובה, ואולי אפילו יותר מזו של בניית חומה: [ועיינו שם שתייך שיש לחלק בין בניית חומה דהוי הוצאה חיצונית, לבין פינוי הקברים דנעשה על ידי החברא קדישא. אלא שדחה תירוץ זה מפני לשונו של החת"ס]. ואולי אפשר לתרץ דבניית החומה הוי דרך למנוע ביזיון עתידי למתים (וכדבריו שם "ועתידים לבוא בה פריצים ולחללי"), ולכן רק נכלל בגדר של כבוד המתים ולכן מוגבל רק להוצאה שאינה גדולה. לעומת זאת במידה ולא יבנו חומה אז לבית הקברות יש "דין" של מקום שאינו משומר, שלפי השו"ע חובה אז לפנותו (מחשש פגיעה במתים עצמם - ביזיון למת), ולכן יש חובה לפנות את המתים אפילו אם זה כרוך בהוצאות מרובות.
- אך באמת קשה לומר דברים אלו בחת"ס, שהרי אז יוצא ש"פטרורים" מלהשקיע בבניית חומה אך בעקבות זאת "חייבים" לפנות את המתים – דבר שכרוך בפרוצדורה מסובכת ואולי אף יקרה יותר (אם לא שנגיד שבניית החומה יקרה יותר או מסובכת יותר לביצוע). כמו כן גם בניית חומה פוטרת את הבעיה של ביזיון המתים וא"כ למה לפנות אם אפשר לבנות חומה.
- בכל מקרה ישנם מקורות אחרים שמהם ניתן ללמוד את החילוק הנ"ל, גוון ספרי השו"ת הנ"ל שלא הסתפקו בטעם של פגיעה בכבוד המתים ע"י השימוש בפני הקרקע, אלא רק צירפו אותו כסניף נוסף לטעם העיקרי של ביזיון המת מחשש חפירות והוצאת העצמות (עיינו הערה 11). וכן הוא להדיא בשו"ת אג"מ (יו"ד חלק ג סימן קט) שרק כאשר יש חשש של חפירות "וחטוטי קברי" מותר לפנות מפני ביזיון המת, אבל השלכת לכלוך ואשפה אינה נחשבת ביזיון המצדיק פינוי מתים. וכן הוא בפסיקתו של הרב יצחק קוליץ הנ"ל שאסר את פינוי הקברים והתיר בניה מעל שטח בית הקברות בתנאי שלא יחפרו בבית הקברות עצמו (והתנה דבר זה בפיקוח צמוד), ואע"פ "שאין זה כבוד לבית הקברות שמעליו יתנוססו מבנים" העדיף את האפשרות הזו על פני פינוי הקברים.
- מכל זה רואים אנו שיש לחלק בין אופני השימוש בקרקע. ולכן למעשה, ראוי לבדוק את פרטי המקרה (כלומר, איזה עבודות הולכים לבצע בבית הקברות, ומה יהיה אופן השימוש בשטח) ועל פי זה יהיה ניתן לקבוע האם יש כאן ביזיון למתים ומצווה לפנותם, או רק היתר לפנותם.
- ¹⁴ א. יש לחכות, עד כמה שאפשר, שיתעכל הבשר ויישאר רק העצמות (בנידון דידן נראה שהדבר לא מהווה בעיה, מכיוון שמדובר בבית קברות עתיק שכבר לא נמצא בשימוש זמן רב).
- ב. כאשר המת קבור בארון מכוסה אין לפתוח את הארון.
- ג. צריכים ליטול בפינוי גם את האבנים והעפר שנבנה מהם הקבר, וכן את המצבה, ולהעבירם למקום החדש. בנוסף צריך ליטול "כדי תפיסה" (שלוש אצבעות בעומק) מהעפר שמכל צדדי המת ולהביאו לקבורה.
- ד. אין לערבב את עצמות המתים, אבל ניתן לקבור את כולם בחפירה אחת כאשר עצמות כל מת נתונות בארון נפרד.
- (כל הנ"ל מובא מגשה"ח חלק א פרק כו, וחלק ב פרק כא, אג"מ יו"ד חלק א סימן רמו, ומהילקוט יוסף אבילות סימן נב הערה י).

ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרייך   הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

חברי הועדה המייעצת:

הרב זלמן נחמיה גולדברג
הרב נחום אליעזר רבינוביץ

יועצים מדעיים:

הרב פרוי אברהם שטינברג
הרב פרוי דרור פיקסלר
הרב פרוי נתן קלר